

# JÁSZKUNSÁG

AJÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET  
ÉVKÖNYVE 10.

Szolnok, 2023

## Szerkesztő: Örsi Julianna

### Szerzők:

Bagi Gábor, Barna Gábor, Balláné Fazekas Ilona, Barláné Kuránda Krisztina, Bán Andrea, Braun László, Becskerekéi László, Berta Zoltán, Boldog Mária, Egri Mária, Fodorné Hámosi Ágnes, Gál Andrásné, Gulyás Imre, Károly Nóra, Kész Barnabás, Kész Margit, S Kovács Ilona, †Kovács János, D. Laskai Magdolna, Laczkó Tóth Bertalanné, Molnár Vilmos, Nagy János, Nagyné Bedő Ildikó, †Novák László Ferenc, Örsi Julianna, Papp Izabella, Rideg István, Szentpéteriné Lévai Mária, Varga Kamill, Vig Márta, Vincze Rita

1. borító: 1. kép. Kovács Mihály csatában (Bodó Sándor festménye)

Tulajdonos: Nadasdy Múzeum gyűjteménye, Sárospatak

hátsó borító: 1. kép. A kunhegyesi Bari család családfája – Rajzolta: Makkai Andrea és Tóth László – Örsi Julianna adatai alapján, Túrkeve, 2003

2. kép. Kunmadarasi gyerekek a kemencénél. (Fotó: Lengyel Máté)

3. kép. Páros virágos mintájú kunhímzéses párnavég. Karcag, 18. század – Néprajzi Múzeum Rajzgyűjteménye

### Kiadó: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület

A kiadvány megjelenését támogatták:  
Magyar Művészeti Akadémia



MAGYAR MŰVÉSZETI  
AKADÉMIA

Túrkevei Kulturális Egyesület  
SZJA 1%

HU ISSN: 1788-7259

© A szerzők, a szerkesztő és a kiadó

A Szerkesztőség címe: 5420 Túrkeve, Deák Ferenc u. 4.

e-mail cím: jnszmtude@gmail.com; Tel: +36-30-9383-777

A kiadvány beszerezhető a Kiadónál és a Szerkesztőségben

Nyomdai előkészítés: VADA Graphic Design – www.vada.media.hu

Vad Attila e.v., 5420 Túrkeve, Endrédi utca 24.

Készült a Kis-Új-Lap Kft. műhelyében – www.kisujlap.hu – Felelős vezető: Farkas Zsolt  
5310 Kisújszállás, Munkácsy u. 8. sz.

## Tartalom

## Tartalom

### I. fejezet. A helyismeret (helytörténet, néprajz) beépítése az oktatási tananyagba – Tudomány napi konferencia – Karcag, 2022. november 3.

– Örsi Julianna:	Az új nemzedék lokális és nemzeti tudata megőrzésének jelentősége	9
– Barna Gábor:	Meghurcoltak – Kuláknak bélyegzettek és budapesti kitelepítettek a Kunszentmártoni járásban 1940-1950-es években –	14
– Kovács János:	Meghurcoltak – Kiállítóhely megnyitása Kunszentmártonban –	24
– Rideg István:	Aki a forradalom krónikása volt – Fazekas Mihály naplója 1956-ból –	30
– Nagyné Bedő Ildikó:	A Hon- és népiismeret tantárgy oktatása, jelentősége napjainkban	34
– Vig Márta:	A helytörténet szerepe iskolás korban	39
– D. Laskai Magda:	A holnapunk tegnapija – Egy már pályán kívüli tanár-népművelő gyakorlati-módszertani tapasztalataiból –	43
– Szentpéteriné Lévai Mária:	„Kiskoromtól nagykoromig...” – Nemzedékek tudásátadása –	51
– Laczkó Tóth Bertalanné:	Múzeumok és tájházak a nevelés szolgálatában	57
– Gál Andrásné:	A néphagyomány beépülése az óvodai életbe. – Egy nyugdíjas óvónő emlékei –	61
– Barláné Kulánda Krisztina – Vincze Rita:	Kalandozások Szolnokon – Mesés kalandok Zoknikutya szemével –	67

### II. Fejezet. Történelem – Társadalomkutatás

– Bagi Gábor:	Bécsi pénzemberek szerepe a Jászkun Redempcióban	73
– Botos Imre:	Kovács Mihály két világ katonája	88

## Tartalom

– Nagy János:	Református püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek a 19. századi Kiskunlacházáról	104
– Molnár Vilmos:	Adalék Jászsalsószentgyörgy betelepüléséhez – Balatoni Nemes Kormosok megtelepedése a Jászságban 1697-1745 –	114
– Novák László Ferenc:	Ajándékozás, diszkréció, korrupció a 17-19. században	128
– Örsi Julianna:	Családkutatás – családfakutatás társadalomkutatói szemmel	153
– Fodorné Hámosi Ágnes:	Vallanak az anyakönyvek	160
– Örsi Julianna:	Rendszerváltások hatása a református értelmiség életútjára	169

### III. Fejezet. Néprajz – Tudománytörténet

– S Kovács Ilona:	Férfi és női hímzéstípusok a Nagyunságban a 18. századtól napjainkig	179
– Örsi Julianna:	A csipkétől a kosárig – kiállítás megnyitó –	193
– Bán Andrea:	Népi gyógymódok a Nagyunságon	197
– Örsi Julianna:	Vizuális eszközök szerepe a paraszti közösségekben	210
– Varga Csaba:	A Jászkunság kutatója – Szabó László emlékére –	216
– Örsi Julianna:	Novák László, a lehetőségek határait feszegető néprajzkutató emlékére	226

### IV. Fejezet. Irodalom – irodalomtörténet – nyelvészet

– Kovács János:	Petőfi Sándor Mezőtúron	233
– Gulyás Imre:	Olvasmányos út a halhatatlan Arany Jánoshoz	237
– Bertha Zoltán:	Rác Lajoshoz írt levele	241
– D. Laskai Magda:	„Gálerszi” az öntörvényű művész	243
– Rideg István:	Kovács János emlékezete (Mesterszállás, 1955. január 2. – Mezőtúr, 2023. december 17.), avagy csodák vidéken is vannak...	251

## Tartalom

– Rideg István:	Nagy barátság volt a mienk... – Kapcsolatom dr. Ötvös László költővel –	259
– Rideg István:	Nünüke meghalt, de előtte megérezte, hogy neki el kell mennie	263

### V. Fejezet. Határon kívüli kutatások

– Kész Barna – Kész Margit:	A hon- és népismeret tanításának lehetőségei Kárpátalja magyar iskoláiban – az első kárpátaljai hon- és népismereti tankönyv megjelenésének margójára –	271
– Kész Margit:	A Salánki Tájház	280
– Kész Barnabás:	Református örökségünk kincsei: Kárpátalja – A Kárpátaljai Református Egyházkerület 100 éves fennállásának tiszteletére létrehozott kiállítás –	285
– Örsi Julianna:	Dr. Radics Éva az ausztriai magyarság „dalnoka”	288
– Braun László:	A teremtett világ és a háborúk	296

### VI. Fejezet. Oktatás – Kultúra

– Károly Nóra:	Szurmay Ernő emlékére	335
– Rideg István:	Az én nevelőim	341
– Örsi Julianna:	Szülőföldjén is értéket teremtett – Ratkai Lajos szobrászművész a türkevei Kun emlékmű alkotója –	348
– Papp Izabella:	Ég és föld között – Beszélgetés Velkeiné Pócz Ilona jászberényi művésztanárral –	351
– Kovács János:	„Galamb szívet örökölttem...” – Beszélgetés Karcagi-Nagy Zoltán életműdíjas magyarnóta énekes előadóművésszel –	359
– Örsi Julianna:	A Magyar Tudomány Ünnepe „emberközben”	363

---

---

## Tartalom

---

---

### VII. Fejezet. Könyvbemutatók, könyvismertetések

- Fazekas Mihály: Kunkötés című könyvéről. (*Balláné Fazekas Ilona*) 369
- Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna: Jászapáti évtizedek (1945-től) 372  
I-II. kötet (*Varga Kamill*)
- B. Jánosi Gyöngyi (1948–2022) Élete, munkássága, művészete kortárs 374  
vallomások, kritikák tükrében c. könyvének bemutatása (*Egri Mária*)
- Pálincás Szilvia: Genomba zárt örökség (*Kovács János*) 379

### VIII. Fejezet. Civil szervezetek

- A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület 383  
2022-23. évi munkájáról
- A Túrkevei Kulturális Egyesület 387  
2023. évi munkájáról

### IX. Fejezet. In memoriam

- Föld, ember, törvény - Dr. Tolnai Gábor 390  
(Öcsöd, 1931- Mezőtúr, 2023) (*Berczeliné Boldog Mária*).
- Dr. Ötvös László református lelkész emlékére 393  
(1930 – 2023) (*Becskereki László*).
- Elment a kun atyafi, Papi Lajos... 396  
(1945 – 2023) (*Kovács János*).

**Szerzőink** 398

**Kiadványaink** 399

## I. fejezet

# A helyismeret (helytörténet, néprajz) beépítése az oktatási tananyagba

Tudomány napi konferencia – Karcag, 2022. november 3.



4. kép: A Rákóczi-emlékszoba (fotó: Kész Réka, 2023)



5. kép: A bodnárműhely (fotó: Kész Réka, 2023)

Kész Barnabás

## Református örökségünk kincsei – Kárpátalja

– A Kárpátaljai Református Egyházkerület

100 éves fennállásának tiszteletére létrehozott kiállítás –

A Tiszántúli Református Egyházkerület, pontosabban a Debreceni Református Kollégium Közgyűjteményei (Múzeuma, Levéltára és Könyvtára Múzeumának 2023. március 9-én megnyílt tárlatán a három kárpátaljai (Ungi, Beregi és Ugocsa-Máramarosi) egyház-megye egy-egy gyülekezetének, Bene, Huszt és Palágykomoróc református templomai láthatóak három évtizeddel ezelőtti és mai renovált állapotukban, a rájuk vonatkozó, Sárospatakon és Debrecenben őrzött egyházi iratanyagok és kiadványok kíséretben.

Mint azt Csorba Dávid, a múzeum igazgatója a megnyitón elmondta, „ennek az alkalomnak az ötletét az adta, hogy száz éve jött az elhatározás: Trianon után nincs más út, meg kell szerveződnie a Kárpátaljai Református Egyháznak. Mivel ez a jubileum egy kényszerközösséget hozott létre, nekünk a Tiszántúli Református Egyházkerület tagjainak kell arra emlékeznünk, hogy a három egyházmegye, ami 1923-ban született, annak idején a Tiszántúli Egyházkerülethez tartozott.” Egészen pontosan a Bertók Béla püspök vezetésével 1923. március 8-án megalakult Kárpátaljai Református Egyházkerület egyházmegyei közül az Ungi korábban a Tiszáninneri Református Egyházkerülethez tartozott, de bizonyos önállóságra való törekvés jellemezte a Beregi Egyházmegyét is.

A kiállítás megnyitóját Fekete Károly tiszántúli püspök hirdetett ígét, aki Lukács evangéliuma 21. részének 9-13. verseit olvasta. Az egyházi vezető kiemelte: „A kiállítás böjt évében nyílik meg, a böjt időnek pedig az az üzenete, hogy a Nagyhét, amire készülünk már mögöttünk van, ezért az ember, mikor előre gondol, akkor a felemelt fővel várás nem pökhendi, nyakas kálvinizmust jelent, gögös hitet, hanem azt a lelki irányultságot, hogy a körülményeimel milyen lelkiállattal állok hozzá. Napjaink szomorú jelei között ennek a hitnek kell megmaradnia, a keresztyén ember ezzel lehet a Krisztus tanúságtéveje.” Mint mondta, a kiállított fotók bennünket is tanúságtételre kell ösztönözzenek.

A megnyitón jelen volt Zán Fábián Sándor, a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke is, aki úgy fogalmazott, hogy a kiállításon látható templomok fotói a magyar élettér védőbástyái: „Ezek a templomok itt a fotókon üresek, de én úgy ismerem őket, hogy ott vannak a hívek és ideképelem a beneieket, a palágykomoróciakat, a husztiakat. Köszönöm, hogy a debreceniek itt megismerhetik a kárpátaljai magyarok védőbástyáit és reménykedek abban, hogy ezek a templomok megmaradnak, és az élet megy tovább, annak ellenére, hogy a háború jelenleg beárnyékolja azt és kevés nap süt ránk. A múltért hálásak vagyunk, a mi osztályrészünk most az, hogy az egyház és a nemzet iránt hűséggel egyben maradjunk” – fogalmazott.

Szabadi István, a Tiszántúli Református Egyetem levéltárának igazgatója egy rövid egy-

háztörténeti áttekintést nyújtott a három kárpátaljai egyházmegye létrejöttéről: a legkisebb egyházmegyéről, Ungról; a palágykomoróciak középkori templomáról és az egykor különleges jogállással bíró Huszt városáról, valamint a kiállításon látható különleges pecsétlenyomatok tusrájzairól és a vizitációs jegyzőkönyvek másolatairól is mesélt a közönségnek.

P. Szalay Emőke, a múzeum munkatársa és a kiállítás ötletgazdája a kutatás hátterét ismertette. Mint elmondta, a kiállítás egy több éves kutatómunka eredménye, amely 1995-ben indult el, s amely Kárpátalja valamennyi református gyülekezetére kiterjedt. A Magyarországi Református Egyház Zsinatában merült fel, hogy úgy tudnának a leginkább segíteni a kárpátaljai testvéreken, hogy felmérhetnék, hogyan élte át Kárpátalja az elmúlt hetven évet és az országváltásokat. Így alakult meg az a kutatócsoport, amelynek ő maga is tagja volt. „Sanyarú sorsuk volt a kárpátaljainak, ennek dacára azonban a templomaik mindig rendbe voltak téve, szívüket-lelküket beletették, ilyen körülmények között végeztük a munkát” – hangsúlyozta. Az általuk készített több ezer fotót a magyar állami támogatással az ezredfordulótól megújuló kárpátaljai templomok fényképfelvételeivel összevetve kapunk képet azokról a változásokról, amelyeken a kárpátaljai református gyülekezetek átmentek az elmúlt három-négy évtizedben. Mivel a tárlat térbeli korlátai miatt a több mint száz kárpátaljai református egyházközséget lehetetlen volt felsorakoztatni (ezeket az Ősz Attila által készített térképen találhatják meg az érdeklődők), a kiválasztott három templom külső és belső képének, illetve néhány művészettörténeti büszkeségének fényképfelvételével kell megelégednünk.

Kész Barnabás, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára, egyben a múzeum munkatársa a kiállított könyveket mutatta be a résztvevőknek. Mint mondta, igyekeztek összeválogatni egy kisebb gyűjteményt a 19. század végi klasszikus munkáktól a 21. század eleji legújabb kiadványokig, melyek között megyemonográfiák, turisztikai, gasztronómiai, akadémiai kiadványok is fellelhetők. Kárpátaljai kutatóként bemutatta régió történelmi, kulturális és néprajzi sajátosságait is. Mint mondta, Kárpátalja kultúráját csakis a helyi nemzetiségi kultúrák ötvözetében lehet tanulmányozni és elemezni. De a kárpátaljai magyarok történelméről, műveltségéről nem beszélhetünk az összmagyar múlt és kulturális örökség nélkül sem. Sajnos az ukrajnai háború végveszélybe sodorta a legkisebb magyar nemzetrészt. S bár a helyi magyarokról az a mondás járja, hogy a jég hátán is megélnek, csak remélni lehet, hogy, Csaplovics János hasonlatát tovább gondolva („Magyarország: Európa kicsiben”), a Kárpát-medence sokszínűségét kicsiben magában hordozó vidék értékeit a következő nemzedékek is élvezhetik majd. „Nem a kárt mentjük, hanem előkészítjük a terepet arra, hogy ha vége lesz a háborúnak, akkor hazatérve a kárpátaljai magyarok élvezhessék ezeket a kincseket” – hangsúlyozta.

A kiállítás március 9. és július 9. között a Debreceni Református Kollégium Múzeumának konferenciatermében volt megtekinthető, ezután Budapestre, a Károli Gáspár Református Egyetemre került (itt augusztusban a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának résztvevői is megtekinthették), novembertől pedig Kárpátalján is megtekinthetik az érdeklődők. Ugyanis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a Kárpátaljai Református Egyházkerület (KRE) a Narancsik Imre Kutatói Műhely köz-

reműködésével „100 éves a Kárpátaljai Református Egyház” címmel emlékkonferenciát szervezett Beregszászban. A főiskola Esztergom termében megrendezett ünnepélyes alkalmon lelkészek, intézményvezetők, zsinati tagokat egyaránt részt vettek. A konferencián kiállított tablókat P. Szalay Emőke mutatta be, aki egyben előadást tartott a kárpátaljai református templomok felújítási programjának eredményéről.



*1. kép. P. Szalay Emőke előad*

## Szerzőink

- Dr. Bagi Gábor DSc. a történettudomány kandidátusa, történész muzeológus**  
– Damjanich János Múzeum, Szolnok
- Dr. Barna Gábor MTA doktor, emeritus professor, ny. egyetemi tanár** – Szegedi Egyetem
- Balláné Fazekas Ilona családkutató** – Szolnok
- Barláné Kuránda Krisztina múzeumpedagógus** – Damjanich János Múzeum, Szolnok
- Bán Andrea PhD-hallgató, néprajzkutató, civil szervezeti vezető** – Törökszentmiklós
- Beckereki László helytörténet-kutató** – Budapest
- Dr. Berta Zoltán irodalomtörténész, a Károli Református Egyetem Modern Irodalmi Tanszékének ny. docense** – Budapest, Debrecen
- Boldog Mária ny. könyvtáros** – Mezőtúr
- Dr. Braun László PhD. történész, főiskolai tanár** – Beregszász
- Dr. Egri Mária DSc. a művelődéstörténet kandidátusa, ny. muzeológus** – Budapest
- Fodorné Hámosi Ágnes helytörténetkutató, ny. könyvtáros** – Tiszafüred
- Gál Andrásné ny. óvoda-pedagógus, civil szervezeti vezető** – Karcag
- Gulyás Imre irodalomtörténész** – Debrecen
- Károly Nóra helytörténész, könyvtáros** – Verseghy Megyei Könyvtár, Szolnok
- Dr. Kész Barnabás PhD. történész, főiskolai tanár** – Beregszász
- Dr. Kész Margit PhD. néprajzkutató, főiskolai tanár** – Beregszász
- Dr. S Kovács Ilona néprajzkutató, ny. főmuzeológus** – Néprajzi Múzeum, Budapest
- †Kovács János könyvtáros, újságíró** – Mesterszállás
- D. Laskai Magdolna helytörténet-kutató, közművelődési szakember, ny. pedagógus** – Túrkeve
- Laczkó Tóth Bertalanné magyar – történelem ny. középiskolai tanár,**  
civil szervezeti vezető – Kunmadaras
- Molnár Vilmos levéltáros** – Budapest Főváros Levéltár
- Nagy János levéltáros** – Budapest Főváros Levéltár
- Nagné Bedő Ildikó általános iskolai tanár** – Kaszap Nagy István Református Általános Iskola, Túrkeve
- †Dr. Novák László Ferenc MTA doktora, néprajzkutató, ny. múzeumigazgató** – Arany János Múzeum, Nagykőrös
- habil. dr. Örsi Julianna DSc. a néprajztudomány kandidátusa, társadalomkutató, ny. múzeumigazgató, c. főiskolai tanár** – Túrkeve
- Papp Izabella ny. levéltáros** – MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár – Szolnok, Jászboldogháza
- Rideg István irodalomtörténész, magyar-történelem szakos középiskolai tanár** – Karcag
- Szentpéteriné Lévai Mária közművelődési szakember, intézményvezető, civilszervezeti vezető** – Ilosvay Varga István Művelődési Központ, Kunhegyes
- Dr. Varga Csaba MTA doktor, emeritus professor** – Katolikus Egyetem, Budapest
- fr. Varga Kamill ofm, helytörténet-kutató** – Gyöngyös
- Víg Márta helytörténet-kutató, ny. könyvtáros** – Kunhegyes
- Vincze Rita múzeumpedagógus** – Damjanich János Múzeum, Szolnok

## Kiadványaink

### A Túrkevei Kulturális Egyesület kiadványai

#### Nagykun Kistérségi Tanulmányok sorozat (szerkesztő: Örsi Julianna)

1. Kulcsemberek. Az egyén helye, szerepe a változó társadalomban. Túrkeve, 2002
2. Családok \* familiák \* nemzetségek. A vérségi kapcsolatok szerepe a változó társadalomban. Túrkeve, 2003
3. Nagykun-községek. Lokális közösségek szerepe a változó társadalomban. Túrkeve, 2004
4. A hagyományörzés útján. Túrkeve – Karcag, 2012

#### Alföldi Könyvtéka sorozat (szerkesztő: Örsi Julianna)

1. Szűcs Sándor: A puszta utolsó krónikása. Túrkeve, 2003
2. Örsi Julianna: A társadalom kihívásai – a mikroközösségek válaszai. Túrkeve, 2004
3. Pénovácz Antal: „Jaj de hosszú az út ...”. Pacséron gyűjtött balladák és balladás történetek. 1970-1972. Túrkeve, 2005
4. Örsi Julianna: Múzeumi tükrökép. Múlt \* Jelen \* jövő tájmúzeumi szemszögből. Túrkeve, 2008
5. Szendrei Eszter: Törésvonalak. A rendszerváltás hatása Túrkeve társadalmára. Túrkeve, 2011
6. Örsi Julianna: Jegyzőgenerációk. A vidéki értelmiség szerepe a mezővárosi fejlődésben. Túrkeve, 2011
7. Szűcs Sándor: A puszta utolsó krónikása (2. kiadás) Túrkeve, 2012
8. Gazdaszemmel. A hagyomány és ismeretátadás szerepe a vidéki társadalomban. Túrkeve, 2013
9. Alföldi családtörténetek. Vallomások, riportok, vélemények, írások a családról. Túrkeve – Szolnok, 2013
10. Örsi Julianna: Parasztvilág. A vidéki társadalom kapcsolatrendszere. Túrkeve, 2015
11. Elek György – Márki Gábor (szerk.): Kötődés. Örsi Julianna munkássága. Túrkeve, 2015
12. Helytállás a hazáért, a családjáért. Jász-kun emlékek az I. világháborúból. Szolnok – Túrkeve, 2017
13. A Nagy-kun földje és népe. Túrkeve – Szolnok, 2018
14. S Kovács Ilona (szerk.): Kihívások és válaszok a népi kultúrában. Örsi Julianna válogatott írásai. Túrkeve, 2020